

بررسی آثار تحریم‌های هسته‌ای بر کیفیت زندگی شهروندان شهر آمل

امیرحسین خادمی* - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران
محمدرحیم رهنما - استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران
الهام داوری - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۱/۱۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۰/۲۲

چکیده

کیفیت زندگی از اساسی‌ترین مفاهیم در حوزه مطالعات شهری است که متأثر از عوامل اقتصادی، اجتماعی، و سیاسی داخلی و خارجی شهرها و کشورها دچار نوسان می‌شود. در ماه ژوئن ۲۰۱۲، به سبب تحریم‌های امریکا و اتحادیه اروپا علیه ایران، که در راستای توقف برنامه هسته‌ای این کشور اعمال شد، آسیب‌هایی به کشور ایران وارد شده است. از این رو، هدف اصلی از این تحقیق مطالعه چگونگی و شدت تأثیرگذاری ابزار تحریم در کیفیت زندگی شهروندان در راستای آگاه‌کردن مدیران و سیاست‌گذاران شهری با شرایط بحرانی تحریم برای اعمال برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های منطقی‌تر است. هدف راهبردی این تحقیق نیز تبیین ضرورت توجه به متغیر «تحریم»، به عنوان یک پیشران مؤثر در توسعه آتی شهرها، ولو به عنوان یک پیشران شگفتانه در قالب متغیرهای فراسیستمی بوده است. نویسنده اول این مقاله تحقیقی علمی در زمینه وضعیت کیفیت زندگی شهر آمل پیش از آغاز تحریم‌های مذکور انجام داده بود، که نتایج آن منتشر شد (خادمی، ۱۳۹۳). انتخاب خانواده‌ها در آن به تعداد ۳۵۰ خانوار و به شیوه تصادفی بوده است. نتایج تحقیق سال ۱۳۹۳ با تحقیقی که در این زمینه توسط نویسنده اول این مقاله در سال ۱۳۹۶ و زمان اجرای توافق «برجام» انجام پذیرفت در نرم‌افزار SPSS مقایسه شد. نتایج آزمون‌ها نشان داده که وضعیت کلی مؤلفه‌های اجتماعی، کالبدی، و اقتصادی شهر پیش از تحریم‌ها با میانگین ۳/۲ شرایط مناسب‌تری نسبت به میانگین ۲/۶ این شاخص‌ها در زمان اثرگذاری تحریم‌ها داشته است. چنانچه نتایج آزمون T در این نرم‌افزار نیز اختلاف معنی‌دار میانگین‌ها را در دو بازه زمانی تأیید کرده است.

کلیدواژه‌ها: جهانی‌شدن، تحریم‌های همه‌جانبه، شهر آمل، کیفیت زندگی.

مقدمه

امروزه، ارتباط اقتصادی، اجتماعی، و سیاسی کشورها و شهرها با یکدیگر در سطوح مختلف از جمله در سطح جهانی بسیار درهم‌تنیده و گسترده شده است که از این فرایند با نام «جهانی‌شدن» یاد می‌شود. بیشتر پژوهشگران جهانی‌شدن را فرایندی می‌دانند که در نتیجه آن روابط متنوع در سراسر جهان درهم‌تنیده شده و رویدادهای محلی تحت‌تأثیر رویدادهایی شکل می‌گیرند که فرسنگ‌ها دور از آن‌ها قرار دارند (تانزی، ۲۰۰۴: ۵۲۹). در واقع، این فرایند دیالکتیکی است. بدین معنا که رخدادها محلی ممکن است در جهت معکوس همان روابط دوردستی حرکت کنند که به آن‌ها شکل می‌بخشند (گیدنز، ۱۳۸۴: ۷۷). می‌توان جهانی‌شدن را به معنی درهم‌فشرده‌شدن جهان و آگاهی از جهان به‌عنوان یک کل دانست. البته، اعتقاد بر این است که فرایند جهانی‌شدن قرن‌هاست ادامه دارد؛ اما صرفاً در دهه‌های اخیر است که هم‌پیوندی‌های جهانی و آگاهی از جهان به‌عنوان یک کل شتاب روزافزونی یافته است (رابرتسون، ۱۳۸۵: ۳۵). در یکی از تعریف‌های جامع، جهانی‌شدن نتیجه‌ای از تکمیل سه فرایند جهانی‌شدن اقتصادی، جهانی‌شدن سیاسی، و جهانی‌شدن اجتماعی معرفی می‌شود (کوهن و نای، ۲۰۰۰: ۴). یکی از مسائل بسیار مهمی که در بحث‌های جهانی‌شدن وجود دارد آثار آن بر کیفیت زندگی^۱ است. برخی کشورهای جهان، به‌ویژه ایالات متحده آمریکا، توسعه جهانی‌شدن را موجب افزایش کیفیت زندگی ساکنان و آن را برای زندگی امروزه ضروری می‌دانند. درحالی‌که سایر کشورها به این موضوع با دیده تردید می‌نگرند (منتیل، ۲۰۱۲: ۷۰). به‌طور کلی، کیفیت زندگی را می‌توان در توجه به سلامت جسمانی و روانی، ارتباطات اجتماعی، و کیفیت محیطی شهروندان تعریف کرد (سازمان جهانی بهداشت، ۲۰۱۰). پس از دهه ۱۹۸۰، حمایت کشورهای شمال از لزوم جهانی‌شدن بدون قیدوشرط کشورها و تأکید بر تأثیر مثبت و قاطع آن بر کیفیت زندگی را می‌توان در سرازیر شدن نامتناسب مزایا و زیان‌های این فرایند بین کشورهای شمال و جنوب توجیه کرد (گل‌محمدی، ۱۳۸۱: ۶۶). در الگوی سلسله‌مراتب جهانی، مردم کشورهای شمال بیش از کشورهای جنوب از مزاد محصولات بهره‌مند می‌شوند؛ در نتیجه، تأثیر جهانی‌شدن بر کیفیت زندگی ساکنان متفاوت و گاه معکوس است (والتراسکریچن، ۱۹۹۹: ۷۲). بنابراین، جهانی‌شدن می‌تواند فرایندی از نابرابری‌ها با توزیع نابرابر سودها و زیان‌ها باشد (گرت و میچل، ۲۰۰۱: ۱۷۷). البته، سازمان تجارت جهانی تأکید کرده است که فرایند جهانی‌شدن در حوزه‌های مختلف از جمله حوزه اقتصادی و افزایش اشتغال در کشورها آثار مثبتی از خود برجای گذارده است (بانک جهانی، ۲۰۰۶). از سوی دیگر، در فرایند جهانی‌شدن، آسیب‌پذیری کشورها و شهرها نسبت به تحولات و تصمیم‌های مختلف جهانی و منطقه‌ای افزایش می‌یابد (لاندمن، ۲۰۰۰: ۲۳۰). امروزه، به‌طور قطع، آثار فرایند جهانی‌شدن بر سیاست‌های جهانی و بر سه سطح محلی، ملی، و بین‌المللی قابل رؤیت است؛ مباحث جهانی‌شدن به‌طور گسترده شامل شاخه‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، کیفیت زندگی، و ... است (سینگ، ۲۰۰۴: ۱۱۳؛ مارگین‌سن، ۱۹۹۹: ۲۳). از جمله زیان‌های جهانی‌شدن آسیب‌پذیری کیفیت زندگی کشورها و شهرها به مسئله تحریم‌های مختلف منطقه‌ای و جهانی است. در چنین نظام درهم‌تنیده جهانی با ارتباط‌های گسترده در حوزه‌های مختلف می‌توان تحریم را بخشی از برنامه دولت‌ها برای اعمال نفوذ بر سایر بازیگران نظام بین‌الملل و تأثیر بر زندگی آن‌ها بسیار مؤثر دانست (نوسال، ۱۹۸۹: ۳۰۵). تحریم^۲ فعالیتی است که به‌وسیله یک یا چند بازیگر بین‌الملل علیه یک یا چند کشور دیگر و با هدف مجازات این کشورها از طریق محروم‌ساختن آن‌ها از انجام‌دادن برخی مبادله‌ها یا وادار ساختن آن‌ها به پذیرش هنجارهایی معین و مهم (از دید مجریان تحریم) اعمال می‌شود. یا آن را می‌توان انصراف یا تهدید به انصراف تعمدی از جانب یک دولت از برقراری روابط در حوزه‌های مختلف دانست

1. Quality of Life
2. Sanction

(آتیو، ۲۰۱۳: ۵). به سبب گسترش ارتباط میان سکونتگاه‌ها و نیز رشد جهانی‌شدن، الگوی تحریم بعد از دهه ۱۹۹۰ دچار تغییر شد؛ به طوری که تحریم‌ها به عنوان سیاست برتر و با هزینه کمتر- به عنوان یکی از گزینه‌های جای‌گزین برای اقدام‌های نظامی مطرح شد (کارتریت و لوپز، ۱۹۹۵: ۷۳۷).

در این زمینه تا به امروز تحقیق‌هایی نیز انجام پذیرفته؛ از جمله مطالعه‌های بسیاری در زمینه آثار جهانی‌شدن در ابعاد مختلف انجام یافته است، مثلاً تأثیر بر روستاها، شهرها، و کلان‌شهرها (باردهان، ۲۰۰۶؛ هیکس و زورن، ۲۰۰۵؛ جان، ۲۰۰۶؛ جمالی و همکاران، ۱۳۹۰). بر عدالت اجتماعی، کیفیت زندگی، سبک زندگی افراد (منتیل، ۲۰۱۲؛ اکسل و همکاران، ۲۰۰۶؛ لطیفی و دادوند، ۱۳۸۹؛ سبحانی قیداری و همکاران، ۱۳۹۴)، و همچنین آثار این فرایند بر بازار کار، اشتغال، نرخ بیکاری، و به طور کلی اقتصاد جوامع در سطح خرد و کلان (اوربتا، ۲۰۰۲؛ گرت و میچل، ۲۰۰۱؛ میرزایی و آقاجانی، ۱۳۸۸). در زمینه تحریم‌های اقتصادی نیز مطالعه‌های وسیعی صورت پذیرفته که اغلب پژوهشگران به چرایی و چگونگی تحریم‌ها، انواع تحریم‌ها، و همچنین آثار آن در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی پرداخته‌اند (صادقی‌جقه، ۱۳۹۵؛ نیکنامی، ۱۳۹۵؛ روحانی و همکاران، ۱۳۹۳؛ رستمی، ۱۳۸۶). در زمینه کیفیت زندگی شهرهای کشور نیز تحقیق‌هایی صورت پذیرفته است (زیاری و رفیعی، ۱۳۹۴؛ زنگنه و همکاران، ۱۳۹۳؛ حاتمی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۵).

کشور ایران در طول دهه‌های گذشته و با پیروزی انقلاب اسلامی به علل مختلف مورد تحریم‌های مختلف کشورهای غربی قرار داشته است. برنامه هسته‌ای ایران نیز یکی از عللی است که کشورهای غربی و در رأس آن امریکا با استناد به این فعالیت‌ها طی سالیان اخیر و به طور مشخص از سال ۱۳۹۳ این کشور را تحت سنگین‌ترین تحریم‌های اقتصادی، اجتماعی، و سیاسی تاریخ بشر قرار داده‌اند؛ این تحریم‌ها همه اقشار جامعه ایران را هدف قرار داده است. بنابراین، در این پژوهش سعی شده، با استفاده از نظریه‌های موجود، یکی از آثار جهانی‌شدن- یعنی تحریم‌های هسته‌ای- و تأثیر آن در کیفیت زندگی گروه‌های مختلف شهری کنکاش شود. با توجه به اینکه کشور ایران به دلیل سیاست‌های مستقل خود همواره در معرض آسیب «تحریم» قرار دارد، هدف عمده و اصلی این تحقیق مطالعه چگونگی و شدت تأثیرگذاری ابزار تحریم در کیفیت زندگی شهروندان در راستای آگاه‌کردن مدیران و سیاست‌گذاران شهری با شرایط بحرانی تحریم برای اعمال برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های منطقی‌تر و کاربردی‌تر است. هدف راهبردی این مطالعه نیز تبیین ضرورت توجه به متغیر تحریم در شهرهای کشور به عنوان یک پیشران مؤثر بر توسعه آتی شهرها ولو به عنوان یک پیشران شگفتانه (شگفتی‌سازهای استراتژیک) در قالب متغیرهای فراسیستمی بوده است. همچنین، این تحقیق، با هدف شناسایی علل نارضایتی مردم، اولویت‌های شهروندان در زندگی، و چگونگی تأثیر فاکتورهای سیاسی، اجتماعی، و اقتصادی بر کیفیت زندگی شهروندان شهر آمل، در شرایط بحرانی تحریم انجام پذیرفته است. در راستای دستیابی به این اهداف، این تحقیق بر مطالعه کیفیت زندگی شهری در شهر آمل در دوره تأثیرگذاری تحریم‌ها (در زمان آغاز اجرای توافق موسوم به «برجام» در زمینه مسائل هسته‌ای) و مقایسه آن با متوسط کیفی این شاخص در سطح شهر آمل پیش از اثرگذاری تحریم‌ها (۱۳۹۳) به منظور بررسی چگونگی اثرگذاری سیاست‌های بین‌المللی بر شهرهای میانی بنا شده است. در راستای دستیابی به این اهداف، تحقیق حاضر بر پایه دو فرضیه اصلی بنا شده است:

۱. به نظر می‌رسد بین میانگین کیفیت زندگی پیش از اثرگذاری تحریم‌ها در شهر آمل با میانگین آن در زمان اثرگذاری تحریم‌ها تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

۲. به نظر می‌رسد میان مؤلفه‌های سه‌گانه کیفیت زندگی شهر آمل، در دو وضعیت مورد مطالعه، تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

مبانی نظری

جهانی‌شدن

واژه جهانی‌شدن^۱ از چهارصد سال پیش و با معنای امروزی آن از دهه ۱۹۶۰ در متون علمی و ادبی به کار رفته است (تنزی، ۲۰۰۴: ۵۳۰). از سال ۱۹۶۱، تعاریفی برای گلوبالیسم در فرهنگ لغات و همچنین در سال ۱۹۶۲ واژه «جهانی‌شدن» در مجله اسپکتاتور^۲ (اولین مجله کثیرالانتشار) به کار برده شده و مفهومی پیچیده معرفی شده است (تنزی، ۲۰۰۴: ۵۳۱؛ رودریک، ۱۹۹۷: ۲۹؛ اسکولز و اورسپرونگ، ۱۹۹۹: ۳۰۰). مفهوم و ایده جهانی‌شدن در دهه ۱۹۸۰ در فرهنگ آکسفورد در لیست واژه‌های جدید ثبت شد. اما از اواسط دهه یادشده، کاربرد و اعتبار علمی «جهانی‌شدن» گسترش یافت و محققان ضمن ارائه تعاریف مختلف برای جهانی‌شدن (به‌عنوان یک پدیده، گفتمان، و فرایند)، آثار گوناگون آن را در زمینه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، و فرهنگی بررسی کردند (هایز و همکاران، ۲۰۰۵: ۴۷۸؛ باردهان، ۲۰۰۶: ۱۳۹۸). در تعریف جهانی‌شدن، صندوق بین‌المللی پول آن را «رشد وابستگی متقابل اقتصادی کشورها در سراسر جهان از طریق افزایش تنوع و حجم مبادلات کالا و خدمات و جریان سرمایه و همچنین پخش وسیع‌تر تکنولوژی در ورای مرزها» می‌داند (به‌کیش، ۱۳۸۰: ۲۵). گلدین آن را «تعامل فرامرزی ساده» تعریف می‌کند (گالدین و رینرت، ۲۰۰۷: ۳۴)؛ باردهان از آن به‌عنوان فرایندی یاد می‌نماید که می‌تواند به همه چیزها و همه انسان‌ها منتهی شود (باردهان، ۲۰۰۶: ۱۳۹۷)؛ نوریس جهانی‌شدن را یکی‌شدن اقتصاد، فرهنگ، حکمرانی، و فناوری‌های ملی می‌داند که نتیجه نهایی آن روابط پیچیده‌تر و درهم‌تنیده است (نوریس، ۲۰۰۰: ۱۵۵)؛ و کلارک جهانی‌شدن را به فرایند ایجاد شبکه ارتباطی فراقاره‌ای که واسطه انتقال جریان‌های متنوعی از افراد، دانش، سرمایه، و ایده‌هاست تعبیر می‌نماید (کلارک، ۲۰۰۰: ۸۶).

تحریم

درواقع، تحریم مجموعه اقدام‌هایی است که قدرت‌های دنیا از آن در جهت وادارکردن یک کشور به انجام یا عدم انجام عملی استفاده می‌کنند (هاف‌بایر و همکاران، ۲۰۰۷: ۱۱). یک فرهنگ لغت انگلیسی در تعریف تحریم‌ها بیان کرده است: تحریم‌ها جریمه یا مجازات‌هایی هستند که عواقب رفتار غیرقانونی تلقی می‌شوند. تحریم‌ها در روابط بین‌الملل شامل تلاش‌های برخی کشورهای جهان برای اجبار دولت‌ها جهت انطباق با اهدافی مشخص می‌باشند؛ البته، زمانی که راهکارهای سیاسی و حقوقی حل اختلاف با شکست مواجه شده باشند. به‌طور کلی، تحریم در زمره سازوکارهای نسل ششم جنگ‌های راهبردی قرار دارد و به موازات ابزارهای دیگری از جمله کسب اطلاعات، کنترل اطلاعات، و اطلاعات راهبردی به کاهش توان تحرک بازیگران رقیب منجر می‌شود (مصلی‌نژاد، ۱۳۹۴: ۷).

امروزه، رایج‌ترین نوع تحریم‌ها در عرصه روابط بین‌الملل تحریم اقتصادی است. هاف‌بایر و همکاران (۱۹۹۰)، که در زمینه تحریم‌ها صاحب‌نظرند، تحریم‌های اقتصادی را این‌گونه تعریف می‌کنند: «انصراف یا تهدید به انصراف تعمدی از ناحیه یک دولت از تجارت رایج یا روابط مادی» (آتیو، ۲۰۱۵: ۵). بالدوین (۱۹۸۵) تعریف وسیع‌تری از تحریم‌های اقتصادی ارائه می‌دهد. وی تحریم‌های اقتصادی را در کنار ابزار غیراقتصادی همچون دیپلماسی و تبلیغات بخشی از امور کشورداری و سیاست‌مداری می‌داند. در تعریف جدیدتری که مارنیف (۲۰۰۵) آن را ارائه می‌دهد استراتژی «برپاکردن جنگ اقتصادی» در جریان خصومت‌های جاری عصر نوین اهدافی بسیار گسترده‌تر از مفهوم سنتی می‌یابد. مخصوصاً بعد

1. Global
2. Spectator

از دهه ۱۹۹۰، الگوی تحریم دچار تغییر می‌شود؛ به گونه‌ای که از تحریم اقتصادی با نام سیاست برتر و جای‌گزینی برای ابزار نظامی یاد می‌شود (کارتریت و لویز، ۱۹۹۵: ۷۳۹).

آن‌طور که جورج لویز و دیوید کارترایت می‌گویند، تحریم‌های اقتصادی جزئی از مهارت‌های دیپلماتیک در طول قرن‌ها بوده است. به‌طور کلی، امروزه تحریم به‌عنوان یک راهبرد برای آغاز فشارهای اقتصادی در جریان خصومت‌ها و با اهدافی متفاوت فرض می‌شود (هاف‌بایر و همکاران، ۱۹۹۰: ۱۵) (جدول ۱).

جدول ۱. توسعه ادبیات مرتبط با تحریم‌ها در حوزه جهانی

نویسنده / نویسندگان	سال	عنوان	مهم‌ترین نتایج
تی‌سبلیس	۱۹۹۰	تجزیه و تحلیلی از «نظریه بازی» در زمینه تحریم‌ها	به نقش پُرنگ مذهب و ایدئولوژی در بررسی تحریم‌های اقتصادی اشاره دارد. مدل آن‌ها بیان می‌کند که تحریم‌ها موجب افزایش و ماندگاری ایدئولوژی مذهبی در کشور هدف می‌شود.
هاف‌بایر	۱۹۹۷ و ۲۰۰۷	تشریح و بازنگری در اقتصاد تحریم	نتیجه می‌گیرد که تحریم‌ها پس از گذشت مدت زمانی از اجرایی شدن کارایی خود را تا حدودی از دست می‌دهند و نیز تحریم‌های مالی و بانکی به‌خوبی می‌توانند اثر خود را در شکل تحریم‌های تجاری نمایان کنند.
نقوی و بیناتارو	۲۰۱۳	حکومت‌های دینی - مذهبی و تاب‌آوری در برابر تحریم اقتصادی	با استفاده از نظریه بازی، اقدام به مدل‌سازی «تحریم‌های اقتصادی» شده است. این نتیجه به‌دست می‌آید که هرگونه تلاش برای افزایش شدت تحریم‌ها در جهت مخالف عمل می‌نماید. بدین معنی که این تلاش‌ها احتمال به‌اجرا آوردن تحریم‌ها را توسط کشور فرستنده کاهش می‌دهد.
توکل‌نیا، زاهد مهر	۲۰۱۰	تحلیل اثر جهانی شدن در شاخص کیفیت زندگی (QOL) بر اساس تخمین پدل دینا، برای کشورهای صادرکننده نفت	با استفاده از روش رگرسیون مبتنی بر داده‌های تابلویی، در حوزه کشورهای در حال توسعه نتیجه می‌گیرد که جهانی شدن بر شاخص توسعه انسانی (HDI) اثری مثبت و معنی‌دار دارد.
سوری و همکاران	۲۰۱۳	تأثیر تحریم‌های بین‌المللی در راهبرد هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران	با استفاده از الگوی مایکل برچر و بررسی چرایی و چگونگی تحریم‌ها، نتیجه می‌گیرند که تحریم‌های هسته‌ای تأثیری در راهبرد هسته‌ای ایران نداشته و تغییرهای اساسی در این زمینه پدید نیامده است.
محمدی خبازان و همکاران	۲۰۱۴	آثار تحریم در اقتصاد	با استفاده از مدل تعادل عمومی محاسبه‌پذیر استاندارد و کالیبراسیون، تحریم‌های اقتصادی ایران را بررسی کرده‌اند و نتایج حاکی از آن است که تحریم‌ها بر متغیرهای کلان اقتصادی مانند صادرات کل، تولید ناخالص ملی، و نیز رفاه خانوارها اثرهای منفی دارد.
والترز	۲۰۱۲	مناظره کنت والترز و اسکات سیگن در مورد برنامه هسته‌ای ایران و تأثیر آن در ثبات نظام بین‌الملل	اثبات منفی بودن تحریم‌ها بر اساس نظریه بازی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۷

کیفیت زندگی

امروزه، کیفیت زندگی مفهومی پیچیده است و بسیاری از دانشمندان علوم مختلف از ارائه تعریف جامع و مانع از آن ناتوانند؛ زیرا درک این مفهوم از سوی اقدار مختلف جامعه شهری معنای متفاوتی را متبادر می‌نماید. به عبارتی دیگر، در محیط شهری، این مفهوم به‌واسطه تنوع اندیشه‌ها و اینکه هر فرد تعریف خاصی از زندگی و رفاه اجتماعی دارد معنای

متفاوتی به‌دست می‌دهد (جورج، ۱۹۸۰: ۲۰). کیفیت زندگی واژه‌ای پیچیده، چندبعدی و کیفی در رابطه با شرایط و وضعیت جمعیت در یک مقیاس جغرافیایی خاص (شهر، منطقه، محله، بخش) است که هم متکی به شاخص‌های کیفی یا ذهنی هم متکی به شاخص‌های عینی یا کمی است. رویکرد کیفیت زندگی شهری تلاشی در جهت ایجاد شهر سالم و فراهم‌آوردن خدمات شهری مناسب و در دسترس برای همگان در چارچوب پایداری و ایجاد احساس رضایت است (هارفام و همکاران، ۲۰۰۱: ۱۰۹). کیفیت زندگی شهری دربرگیرنده شرایط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، و کالبدی محیط شهری است که میزان رضایت یا عدم رضایت شهروندان از محیط شهری را نمایان می‌کند. مطالعه این مفهوم بر پایه این فرضیه بنیادین است که محیط اجتماعی و فیزیکی می‌تواند در خوشبختی و رفاه مردم ساکن در یک محل تأثیرگذار باشد (لیمبر، ۲۰۰۶: ۲). می‌توان کیفیت زندگی را برگرفته از تجربه مشترک ساکنان از محیط شهر و سطح توانایی شهر در پاسخ‌گویی به اهداف موردنظر ساکنان دانست (می‌رز، ۱۹۸۷: ۱۱۵). سازمان جهانی بهداشت کیفیت زندگی را به برداشت شخصی یک فرد از موقعیت زندگی‌اش با توجه به فرهنگ و نظام ارزشی جامعه وی و نیز رابطه آن با اهداف، انتظارات، استانداردها، و نیازهایش تعریف کرده است (سازمان جهانی بهداشت، ۲۰۰۶). به‌طورکلی، مفهوم کیفیت زندگی مترادف با به‌زیستی عموم مردم و کیفیت محیطی است که در آن زندگی می‌کنند (اسمیت و لورمور، ۲۰۰۸: ۴۵۶۰). از این جهت، آن به‌عنوان بازتاب همه‌جانبه احساس شخصی از سلامتی، شامل همه عواملی که در رضایتمندی انسان نقش دارند، فرض شده است که به میزان زیادی تحت‌تأثیر سلامت اجتماعی، کیفیت اقتصادی و محیطی شهر است (ون‌پل، ۱۹۹۷: ۲). در این رابطه، تعاریف مختلفی از کیفیت زندگی ارائه شده که در جدول ۲ به خلاصه‌ای از آن‌ها اشاره شده است.

جدول ۲. مفهوم کیفیت زندگی در منابع مختلف

ردیف	سازمان / شخص	سال	تعریف
۱	سازمان جهانی بهداشت	۲۰۱۰	توجه به سلامت جسمانی و روانی، ارتباط‌های اجتماعی، و کیفیت محیطی شهروندان
۲	که. اپلی	۲۰۰۷	قابلیت زیست‌پذیری یک ناحیه و همچنین به‌عنوان سنجه‌ای برای میزان جذابیت، رفاه عمومی، به‌زیستی اجتماعی، شادکامی، و رضایتمندی است.
۳	وست وی	۲۰۰۶	مفهوم اول «درک» کیفیت زندگی است که نتیجه آن رضایتمندی از زندگی است و مفهوم دوم کیفیت زندگی در محیط اجتماعی و کیفیت محیطی است.
۴	شالوک	۲۰۰۴	درکی که فرد از زندگی خانوادگی و اجتماعی، شغل، و میزان سلامتی خود به‌دست می‌آورد.

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۳-۱۳۹۷

در سنجش کیفیت زندگی شهروندان، لی بر آن است که شاخص‌های ذهنی برای اهداف برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری نسبت به شاخص‌های عینی ارجح‌تر است؛ زیرا این شاخص‌ها بازخوردهای ارزشمندی برای برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران فراهم می‌کند (اولگین و همکاران، ۲۰۰۱: ۲۷۷). با وجود این، شاخص‌های ذهنی پایایی کمتر و قابلیت اطمینان بیشتری دارند. سنجش کیفیت زندگی شهری با استفاده از این رویکرد مشکل بوده و وقت و هزینه بیشتری را نسبت به سنجش شاخص‌های عینی به خود اختصاص می‌دهد؛ اما نتایج حاصل از آن منطقی بوده و بیشتر به واقعیت نزدیک است (لطفی، ۱۳۸۸: ۷۵). در جدول ۳ شاخص‌های کیفیت زندگی بر اساس دیدگاه برخی محققان آورده شده است.

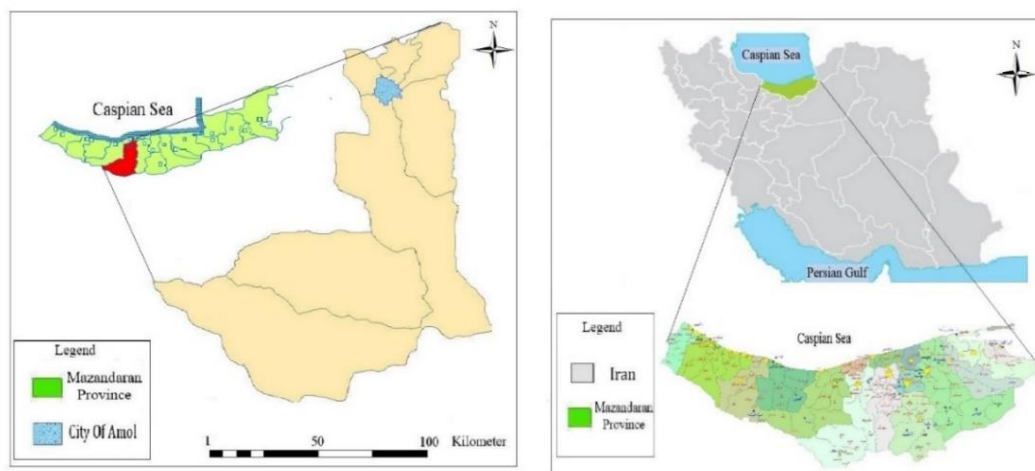
جدول ۳. شاخص کیفیت زندگی بر اساس دیدگاه محققان

محقق / محققان	شاخص‌ها
اسمیت، ۲۰۰۸	بهداشت، مسکن، خدمات عمومی، شادمانی خانوادگی، تعلیم و تربیت، فرصت‌های اشتغال، حقوق و دستمزد، خوراک، حق رأی، امید به زندگی.
سازمان جهانی بهداشت، ۲۰۱۰	مراقبت‌های بهداشتی و درمانی، احساس‌های مثبت و منفی، اعتماد به نفس، اعتقادهای روحی، مذهبی، شخصی، منابع مادی و مالی، ایمنی، مشارکت در فعالیت‌های اوقات فراغت و تفریح، آلودگی، ترافیک.
اندروز و ویتی، ۲۰۰۶	سطح رضایت از زندگی خانوادگی، شغل و درآمد در کنار احساس کارآمدی شخصی، رضایت از عملکرد دولت در کل و رضایت از خدمات موجود.

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۳-۱۳۹۷

منطقه مورد مطالعه

شهر آمل، یکی از سه شهر بزرگ استان مازندران، در بخش‌های میانی این استان واقع شده است. بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۰، شهر آمل دارای ۲۲۲۰۶۶ نفر جمعیت بوده که این میزان در سال ۱۳۹۵ به ۲۳۷۵۲۸ نفر رسیده است. در سلسله‌مراتب شهری استان مازندران بعد از ساری و بابل، شهر آمل پرجمعیت‌ترین شهر این استان به‌شمار می‌رود. آمارهای سال ۱۳۹۵ تراکم خانوار در شهر آمل را به میزان ۳٫۰۲ نفر و تراکم ناخالص جمعیت شهر را رقم ۵۳ نفر در هکتار نشان می‌دهد (سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۵). در شکل ۱ موقعیت شهر آمل نمایش داده شده است.

شکل ۱. موقعیت شهر آمل در استان مازندران در ایران (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

روش پژوهش

این تحقیق به لحاظ روش از نوع توصیفی-تحلیلی مبتنی بر پرسش‌نامه است. در بخش اول این تحقیق و به‌منظور بررسی میزان تأثیرگذاری عامل تحریم‌ها در میان سایر عوامل، به انتخاب بیست رویداد اصلی اقتصادی، اجتماعی، و سیاسی به‌عنوان مهم‌ترین عوامل مؤثر در شهر آمل در دوره زمانی چهارساله اقدام شد. این عوامل و رویدادها در قالب جدول اثرهای متقابل در اختیار سی کارشناس مسائل شهری آمل قرار داده شد.

دیگر داده‌های تجربی این پژوهش نیز حاصل پیمایشی است که بخش اول آن در زمان پیش از آغاز تحریم‌های همه‌جانبه در سال ۱۳۹۳ و بخش دوم آن نیز در زمان اجرای توافق برجام در سال ۱۳۹۶ و در شهر آمل جمع‌آوری شده

است. پرسش‌شوندگان شامل سرپرستان خانوارها در شهر آمل بوده‌اند. گردآوری اطلاعات به روش میدانی و با هدف بررسی آثار تحریم‌های بی‌سابقه بر رضایت شهروندان از شاخص‌های کیفیت زندگی شامل شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، و محیطی-کالبدی در شهر آمل بوده است. در همین راستا پرسش‌نامه‌ها بر اساس روش نمونه‌گیری تصادفی سهمیه‌ای (از محله‌های شهر) با حجم نمونه ۳۵۰ خانوار در سال ۱۳۹۳ و نیز همین میزان خانوار (۳۵۰ خانوار) در همان محله‌ها و منازل مرحله اول تکمیل شده‌اند. ساکنان برخی از منازل نیز تغییر کرده بودند که پرسشگری از ساکنان جدید صورت پذیرفت. حجم نمونه با استفاده از روش کوکران به‌دست آمده است. در سطح شهر نیز از میان نه ناحیه شهری، انتخاب نواحی و محله‌ها در هر ناحیه جهت پرسشگری با روش کوکران و نمونه‌گیری تصادفی انجام پذیرفته است. در این تحقیق، سؤال‌ها به صورت پنج‌گزینه‌ای و براساس طیف لیکرت است. در بررسی پایایی پرسش‌نامه، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. نتیجه به‌دست آمده از این ضریب برای پرسش‌نامه‌ها در هر دو مرحله بیش از میزان ۰/۸ بوده که بیانگر پایداری درونی پرسش‌نامه‌هاست. روایی پرسش‌نامه‌ها نیز توسط متخصصان شهری، اجتماعی، و اقتصادی در دانشگاه‌های شهر آمل و سطح استان مازندران و دانشگاه تهران تأیید شده است.

بحث و یافته‌ها

بررسی عوامل اقتصادی، اجتماعی، و سیاسی مؤثر در کیفیت زندگی شهر آمل (دوره ۱۳۹۳-۱۳۹۶)

در بخش اول این تحقیق و به‌منظور تعیین میزان اثرگذاری عامل «تحریم‌های هسته‌ای» بر زندگی شهروندان شهر آمل در دوره چهارساله (۱۳۹۳-۱۳۹۶) و اینکه نقش و تأثیر سایر عوامل مهم اقتصادی، اجتماعی، و سیاسی در این دوره بر کیفیت زندگی شهروندان آمل به چه میزان بوده است، به مطالعه و بررسی رویدادهای اقتصادی، اجتماعی، و سیاسی مهمی که در مدت این چهار سال در سطح کشور، استان مازندران، و شهر آمل به‌وقوع پیوسته است، اقدام شد. این رویدادهای مؤثر بر شهر آمل از منابع معتبر علمی و خبری کشوری و محلی تهیه شده‌اند. نتایج این مطالعات به انتخاب بیست رویداد اصلی منجر شد. روایی این بیست رویداد انتخابی، به‌عنوان مهم‌ترین عوامل مؤثر بر شهر آمل در دوره زمانی چهارساله، را کارشناسان تحقیق تأیید کرده‌اند. این عوامل و رویدادها در قالب جدول اثرهای متقابل (۲۰*۲۰) در اختیار سی کارشناس مسائل شهری آمل در سطح دانشگاهی و اداره‌های دولتی این شهر قرار داده شد. انتخاب این کارشناسان به صورت تمام‌شمار بوده است. پاسخ‌های دریافت‌شده در نرم‌افزار میک‌مک تحلیل شده است که نتایج آن در جدول ۴ و نمودار ۱ آورده شده است.

نمودار به‌دست‌آمده در نرم‌افزار میک‌مک به چهار ناحیه تقسیم شد (نمودار ۱): ناحیه اول^۱ نمودار نشان‌دهنده کلیدی‌ترین متغیرهای تأثیرگذار است. در واقع، میزان تأثیرگذاری این متغیرها بر متغیرهای دیگر به‌مراتب بیشتر از میزان تأثیرپذیری آن‌ها بوده است. مهم‌ترین عاملی که بیشترین تأثیرگذاری مستقیم و کمترین تأثیرپذیری را در زمینه کیفیت زندگی شهر آمل در دوره زمانی ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۶ داشته متغیر «تحریم‌های همه‌جانبه هسته‌ای علیه ایران» بوده است. این متغیر بر همه متغیرها تأثیرگذاری قوی (بسیار زیاد) داشته و فقط از دو عامل تأثیرپذیری محدودی پذیرفته است. تأثیرگذاری «تحریم‌های هسته‌ای» بر این دو عامل بسیار بیشتر از تأثیرپذیری از آن‌ها بوده است (بیش از دو برابر). ناحیه دوم^۲ نشان‌دهنده متغیرهایی هستند که هم تأثیرپذیری هم تأثیرگذاری بالایی دارند و از این جهت به آن‌ها متغیرهای حد واسط نیز گفته می‌شود. در نمودار هیچ یک از عوامل در این ناحیه واقع نشده‌اند. ناحیه سوم^۳ نشان‌دهنده متغیرهایی

1. Input variables
2. Intermediate variables
3. Resultant variables

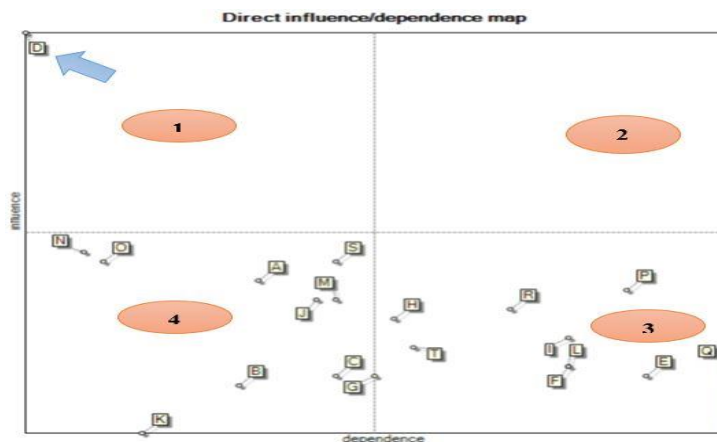
هستند که دارای میزان تأثیرگذاری پایین و میزان تأثیرپذیری بالایی می‌باشند. در این تحقیق ده عامل در ناحیه سوم واقع شده‌اند. ناحیه چهارم (متغیرهای قابل چشم‌پوشی) نشان‌دهنده متغیرهایی هستند که تأثیرگذاری و تأثیرپذیری کمی در متغیرهای دیگر دارند. بنابراین، این متغیرها رفتار مستقلی در سیستم از خود نشان می‌دهند. در نمودار، نه عامل در این ناحیه قرار گرفته‌اند.

جدول ۴. تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مستقیم عوامل اقتصادی، اجتماعی، و سیاسی در کیفیت زندگی شهروندان آمل

T	S	R	Q	P	O	N	M	L	K	J	I	H	G	F	E	D	C	B	A
کاهش اختصاص بودجه ملی به شهر	افزایش چندبرابری قیمت طلا و ارز	کاهش صادرات و افزایش واردات	افزایش نرخ بیکاری جوانان	تورم رو به رشد	نوسانات قیمت نفت	ناامنی‌هایی در خاورمیانه	افزایش تصدی‌گری دولت	افزایش شمار مهاجران روستایی به این شهر	افزایش نفوذ شبکه‌های ماهواره‌ای و اینترنتی	شوکی‌های اقتصادی ناشی از ساخت مسکن مهر	رکود در بخش مسکن و ساختمان‌سازی	تغییر سود و میزان وام‌های بانکی	نوسان تعداد گردشگران	نوسانات قیمت محصولات زراعی و مرکبات	کاهش روند صنعتی شدن شهر	تحریم‌های همه‌جانبه هسته‌ای علیه ایران	تغییرات سیاسی و مدیریتی در سطح شهر	تغییرات سیاسی و مدیریتی در سطح استان	تغییرات سیاسی و مدیریتی در سطح کشور
۱۸	۲۷	۲۲	۱۶	۲۴	۲۷	۲۸	۲۳	۱۶	۹	۲۳	۱۹	۲۱	۱۵	۱۶	۱۶	۵۱	۱۵	۱۴	۲۵
تأثیرگذار مستقیم	تأثیرپذیری مستقیم	تأثیرگذار مستقیم	تأثیرپذیری مستقیم	تأثیرگذار مستقیم	تأثیرپذیری مستقیم	تأثیرگذار مستقیم	تأثیرپذیری مستقیم	تأثیرگذار مستقیم	تأثیرپذیری مستقیم	تأثیرگذار مستقیم	تأثیرپذیری مستقیم	تأثیرگذار مستقیم	تأثیرپذیری مستقیم	تأثیرگذار مستقیم	تأثیرپذیری مستقیم	تأثیرگذار مستقیم	تأثیرپذیری مستقیم	تأثیرگذار مستقیم	تأثیرپذیری مستقیم
۲	۴	۲	۲	۲	۴	۴	۴	۲	۴	۴	۲	۲	۲	۲	۲	۱	۴	۴	۴

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

با توجه به یافته‌ها، می‌توان عامل «تحریم‌های هسته‌ای» را تنها عاملی دانست که کیفیت زندگی شهر آمل در این دوره چهارساله (۱۳۹۳-۱۳۹۶) از آن تأثیرپذیری قوی داشته است و سایر عوامل از این عامل متأثر بوده‌اند. تأثیرگذاری سایر عوامل بر یکدیگر بسیار محدود و ضعیف بوده است.

نمودار ۱. نحوه پراکنش عوامل مؤثر در کیفیت زندگی شهروندان آمل (۱۳۹۳-۱۳۹۶) متناسب با تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مستقیم

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

کیفیت زندگی در دو دوره مختلف در شهر آمل

در راستای بررسی وضعیت کیفیت اجتماعی در شهر آمل، ۱۵ معرف و همچنین در بررسی وضعیت کیفیت کالبدی ۱۰ معرف و کیفیت اقتصادی ۱۱ معرف بررسی شده‌اند. این تحقیق بر پایه ارزیابی شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی- که به صورت مستقیم از افراد درباره احساسشان از زندگی و ویژگی‌های جامعه‌شان سؤال می‌شود- استوار شده است. در انتخاب معرف‌ها، سعی بر این بوده، علاوه بر توجه به شرایط موجود فرهنگی، کالبدی، و اقتصادی کشور، شاخص‌های پیشنهادی در تحقیق‌های معتبر انجام‌پذیرفته در ایران در زمینه کیفیت زندگی، از جمله قالیباف و همکاران (۱۳۹۰)، رضوانی و همکاران (۱۳۸۹)، و لطفی و همکاران (۱۳۸۸) همچنین شاخص‌های کیفیت زندگی واحد اطلاعاتی اکونومیست، شاخص توسعه انسانی بانک جهانی، و سازمان ملل متحد نیز مورد توجه قرار گیرد. در پرسش‌نامه‌ها، برای پاسخ‌گویی شهروندان به سؤال‌ها از طیف لیکرت استفاده شد که گزینه‌های از «رضایتمندی بسیار زیاد» تا «بسیار کم» به صورت پنج‌گزینه‌ای طرح و گزینه ۳ که برابر با سطح متوسط رضایتمندی بوده به‌عنوان میانه نظری پاسخ‌ها انتخاب شده است. پس از آن، میانگین پاسخ‌گویی به هر سؤال در سطح شهر در دو زمان متفاوت با یکدیگر مقایسه شده است. برای تحلیل هر یک از معرف‌های این مؤلفه‌ها نیز از آزمون T استفاده شده است.

یافته‌ها در بررسی مؤلفه‌های اجتماعی نشان می‌دهد که وضعیت کلی سلامت اجتماعی در شهر آمل (۱۳۹۳) با میانگین ۳/۳ بالاتر از حد متوسط بوده است. درحالی‌که این شاخص در سال ۱۳۹۶ برابر با ۲/۷ به دست آمده است. با مقایسه این دو وضعیت مشخص می‌شود که رضایت از کیفیت اجتماعی شهر در طی سپری شدن کمتر از چهار سال شاهد کاهش ۱۵ درصدی بوده است. باید مدنظر قرار داد که این میزان تنزل در مسائل اجتماعی- که تغییرهای کمی در این شاخص نیاز به زمان بسیار بیش از این میزان (چهار سال) دارد- رخ داده است که بیانگر تأثیر یک عامل ضربتی در شرایط غیرطبیعی است. آزمون T نیز اختلاف معنی‌دار میان میانگین‌ها در دو دوره زمانی را تأیید کرده است. از ۱۵ شاخص مورد بررسی در این دوره، نه شاخص با کاهش میزان رضایت مواجه شده و شش شاخص نیز یا تغییر چندانی نداشته یا میزان کمی افزایش داشته‌اند. در این زمینه از نه شاخص کاهش یافته در میزان رضایت، شش شاخص دارای تفاوت معنی‌داری در طی این دو دوره بوده‌اند که در این میان بیشترین کاهش را میزان رضایت شهروندان از میزان طلاق میان زوجین داشته است. «رضایت از امنیت شهری»، «مصرف مواد مخدر در میان مردم»، «میزان اعتماد مردم به یکدیگر» و «تمایل به مشارکت در امور شهری» نیز کاهش قابل توجهی داشته‌اند. در میان شش شاخص افزایش یافته در این دوره، در سه مورد تفاوت معنی‌دار مشاهده شده است. در میان این شاخص‌ها، شاخص «تمایل به تعامل و مشارکت با همسایگان» نیز به چشم می‌خورد که با توجه به افزایش شدید این شاخص می‌توان این‌گونه نتیجه‌گیری کرد که اعضای جامعه مذکور در ارتباط با یکدیگر پس از مواجهه با تهدیدی بیرونی (تحریم‌ها) از خود واکنش نشان داده و با وجود کاهش اعتماد به یکدیگر در این دوره زمانی میل به اتحاد و همبستگی در بین آن‌ها بیشتر شده است. افزایش شاخص‌های «تمایل به شرکت در مراسم مذهبی و ... در محله» و «تمایل به مشارکت در امور شهر» موجب تقویت این تحلیل می‌شود. افزایش شاخص «علاقه‌مندی به ماندن در محله»، به‌رغم کاهش «میزان علاقه‌مندی به شهر» نیز نشان از نوعی رکود در تحرک و پویایی و مهاجرت در شهر دارد. کاهش آمار ساخت‌وساز مسکن در طی این دوره چهارساله (آمار وزارت مسکن و شهرسازی ایران، ۱۳۹۶) گواهی بر این ادعا است. در جدول ۵ به دور معرف‌هایی که با سطح متوسط (عدد ۳) تفاوت معنی‌داری برقرار کرده‌اند خط کشیده شده است. همان‌گونه که از معرف‌های درون دایره قابل مشاهده است، در زمان اثرگذاری تحریم‌ها، معرف‌های کیفیت زندگی هم به لحاظ تعداد هم به لحاظ شدت با مقادیر آن‌ها در پیش از تحریم‌ها تفاوت‌های چشم‌گیری داشته‌اند.

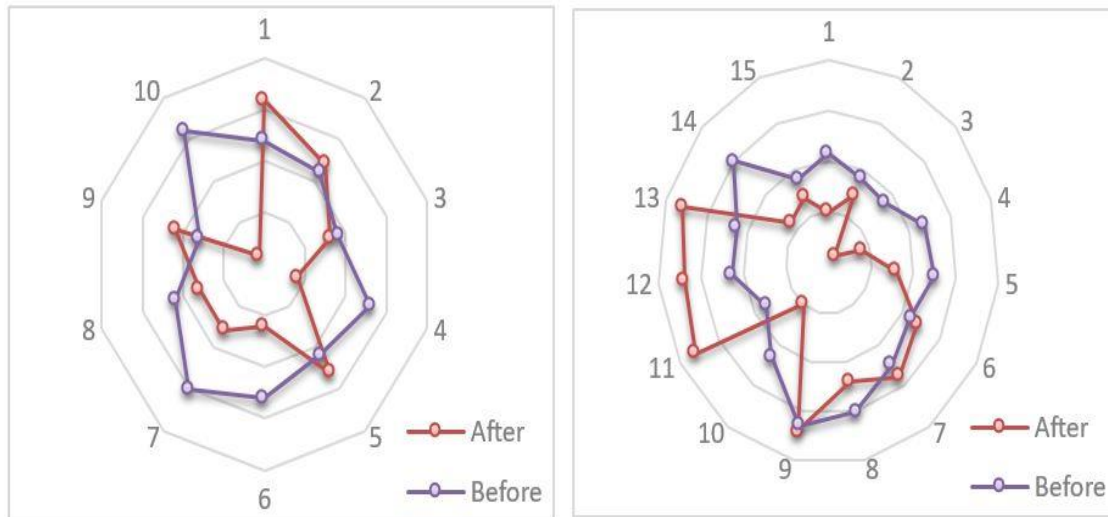
جدول ۵. آزمون T برای مؤلفه‌های کیفیت زندگی، کیفیت محیطی، کیفیت اقتصادی

مؤلفه	معرف	میانگین	تفاوت میانگین‌ها با سطح متوسط (عدد ۳) بر اساس آزمون T و سطح معنی‌داری (۰/۰۵)		معنی‌داری تفاوت میان میانگین‌ها در دو وضعیت بر اساس آزمون T
			زمان	قبل از تحریم	
کیفیت اجتماعی	۱. امنیت زنان و کودکان در محله	۲/۵	۳/۰۳	۰/۰۱	تفاوت معنی‌دار
	۲. وجود چهره‌های ناآشنا در محله	۲/۷۳	۲/۹۸	۰/۰۴۵	عدم تفاوت معنی‌دار
	۳. مصرف مواد مخدر در محله	۲/۱	۲/۸۸	۰/۰۰۰۴	تفاوت معنی‌دار
	۴. نزاع و درگیری در محله	۲/۴	۳/۱۸	۰/۰۰۰۵	تفاوت معنی‌دار
	۵. تمایل به پیاده‌روی	۳/۲۵	۳/۲۵	۰/۰۴۸	عدم تفاوت معنی‌دار
	۶. میزان رضایت از همسایگان	۳/۲۱	۳/۱	۰/۰۴۵	عدم تفاوت معنی‌دار
	۷. میزان تعلق به محله	۳/۴	۳/۲۵	۰/۰۳	عدم تفاوت معنی‌دار
	۸. میزان علاقه‌مندی به شهر	۳/۲	۳/۴۹	۰/۰۴۹	عدم تفاوت معنی‌دار
	۹. علاقه‌مندی به ماندن در محله	۳/۷	۳/۶۵	۰/۰۱	تفاوت معنی‌دار
	۱۰. میزان اعتماد به مردم محله	۲/۵	۳/۱۴	۰/۰۰۵	تفاوت معنی‌دار
	۱۱. تمایل به تعامل و مشارکت با همسایگان	۳/۶	۲/۸۵	۰/۰۱	تفاوت معنی‌دار
	۱۲. شرکت در مراسم‌های محله	۳/۷	۳/۱	۰/۰۰۹	تفاوت معنی‌دار
	۱۳. تمایل به مشارکت در امور شهر	۳/۸	۳/۱۳	۰/۰۰۸	تفاوت معنی‌دار
	۱۴. وضعیت طلاق در خانواده	۲/۴	۳/۵	۰/۰۰۵	عدم تفاوت معنی‌دار
	۱۵. تمایل به فرزندآوری	۲/۷	۲/۹	۰/۰۳	عدم تفاوت معنی‌دار
کیفیت محیطی	۱. حمل‌ونقل عمومی	۳/۲	۳/۱۱	۰/۲۵	عدم تفاوت معنی‌دار
	۲. دسترسی در محله در مواقع ضروری	۲/۸	۲/۸۴	۰/۰۴۹	عدم تفاوت معنی‌دار
	۳. فضای سبز و پارک در محله	۲/۶	۳/۳۵	۰/۰۳۳	تفاوت معنی‌دار
	۴. کیفیت استحکام و بصری ابنیه	۳/۳	۳/۱	۰/۰۴۵	عدم تفاوت معنی‌دار
	۵. دسترسی به مرکز شهر	۲/۶۵	۳/۲۸	۰/۰۴۶	تفاوت معنی‌دار
	۶. وضعیت معابر و پیاده‌روها	۲/۸	۳/۴۵	۰/۰۴۸	تفاوت معنی‌دار
	۷. نظافت عمومی محله	۲/۸	۳/۰۹	۰/۰۴۹	عدم تفاوت معنی‌دار
	۸. پارکینگ‌های اتومبیل	۳/۱	۲/۸۲	۰/۴۵	عدم تفاوت معنی‌دار
	۹. دفع آب‌های سطحی در محله	۲/۱	۳/۶	۰/۰۰۵	تفاوت معنی‌دار
	۱۰. وضعیت نوسازی بافت فرسوده	۲/۲	۳/۳۵	۰/۰۰۵	تفاوت معنی‌دار
کیفیت اقتصادی	۱. رضایت از میزان درآمد	۲/۴	۳/۲	۰/۰۱	تفاوت معنی‌دار
	۲. رضایت شغلی	۲/۱	۳/۱۷	۰/۰۰۵	تفاوت معنی‌دار
	۳. توانایی در تأمین هزینه‌های درمانی	۱/۹	۳/۰۱	۰/۰۰۳	تفاوت معنی‌دار
	۴. توانایی خاتوار در پس‌انداز	۳/۸	۳/۱	۰/۰۰۵	تفاوت معنی‌دار
	۵. تمایل به پس‌انداز	۲/۴	۲/۶	۰/۰۱	عدم تفاوت معنی‌دار
	۶. عدم اتکا به یارانه‌های نقدی	۲/۱	۳/۶	۰/۰۰۵	تفاوت معنی‌دار
	۷. توان پرداخت هزینه‌های ازدواج	۲/۴	۳/۶	۰/۰۱۵	تفاوت معنی‌دار
	۸. توان پرداخت هزینه‌های تحصیلی	۲/۳	۳/۷	۰/۰۱	تفاوت معنی‌دار
	۹. توان پرداخت هزینه‌های تغذیه	۲/۲	۳/۱	۰/۰۰۶	تفاوت معنی‌دار
	۱۰. رضایت از اشتغال جوانان	۲/۶	۲/۹	۰/۰۳	عدم تفاوت معنی‌دار
	۱۱. رضایت از بهای خدمات مصرفی				

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۳-۱۳۹۷

رضایت از کیفیت محیطی و کالبدی

یافته‌های تحقیق نشان داده است که وضعیت کلی مؤلفه‌های کیفیت محیطی- کالبدی محله‌ها در زمان تأثیرگذاری تحریم‌ها با میانگین ۲/۸ در زیر خط متوسط قرار گرفته است؛ درحالی‌که این وضعیت پیش از اعمال تحریم‌ها با میانگین ۳/۲ بالاتر از خط متوسط محاسبه شده است (شکل ۳).

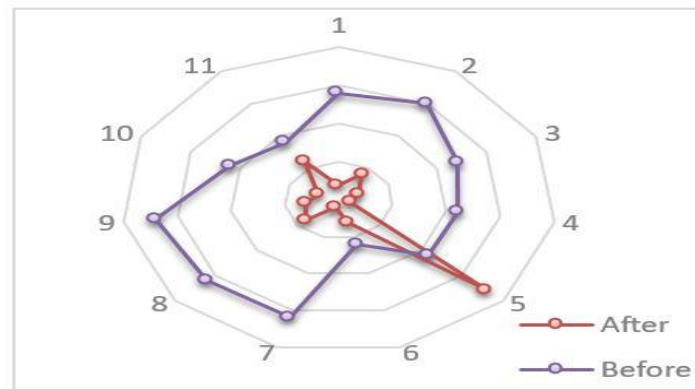
شکل ۲. مقایسه معرف‌های کیفیت اجتماعی در شهر آمل
شکل ۳. وضعیت معرف‌های کیفیت کالبدی در شهر آمل
مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۳-۱۳۹۷

در بررسی تفاوت میان میانگین‌های به‌دست‌آمده از این دو وضعیت، آزمون T نشان داده است که این دو میانگین هم با یکدیگر هم با سطح متوسط تفاوت معنی‌داری داشته‌اند. در ده معرف انتخابی برای این شاخص، شش معرف با کاهش میزان رضایت در طول این دوره مواجه شدند که چهار مورد از این کاهش میانگین تفاوت معنی‌داری با وضعیت پیشین خود داشته است. مهم‌ترین این چهار معرف «وضعیت نوسازی بافت فرسوده» شهر بوده است که با اعمال تحریم‌ها رضایت از روند نوسازی و بازسازی بافت‌های فرسوده در شهر آمل کاهش شدید داشته است. در میان معرف‌هایی که با افزایش رضایت در طول این دوره همراه بوده‌اند معرف «رضایت از سیستم حمل‌ونقل عمومی» بوده است که با مقدار خود پیش از تحریم‌ها افزایش رضایت معنی‌داری داشته است. سایر نتایج در جدول ۵ و شکل ۳ آورده شده است.

رضایت از کیفیت اقتصادی

در مؤلفه‌های اقتصادی نیز یافته‌های حاصل از پرسش‌نامه نشان داده است که ساکنان شهر آمل در هنگام تأثیرگذاری تحریم‌ها در مقایسه با میانگین سطح شهر پیش از تحریم‌ها رضایت کمتری از وضعیت اقتصادی خود دارند. این مؤلفه در زمان تأثیرگذاری تحریم‌ها با میانگین ۲/۴ در مقابل میانگین ۳/۱ سطح شهر پیش از تحریم‌ها قرار گرفته است. آزمون T تک‌نمونه‌ای نیز اختلاف معنی‌دار میان میانگین‌ها در دو دوره زمانی را تأیید کرده است. این آزمون نشان داده است که میانگین کیفیت اقتصادی شهر با سطح متوسط (عدد ۳) در زمان اثرگذاری تحریم‌ها اختلاف معنی‌داری داشته است و زیر سطح متوسط بوده؛ درحالی‌که این شاخص پیش از تحریم‌ها با سطح متوسط اختلاف معنی‌داری نداشته است. بنابراین، کیفیت اقتصادی پیش از تحریم‌ها در این شهر دارای وضعیت متوسط بوده است. در طی این دوره و از میان یازده معرف انتخابی برای شاخص اقتصادی، ده معرف با کاهش رضایت مواجه شدند که در میان آن‌ها کاهش رضایت هشت معرف

در طی این دوره معنی‌دار بوده است. معرّف «اتکا به یارانه‌های نقدی» در هر دو وضعیت سطح پایین‌تر از متوسط داشته است. تنها معرّف اقتصادی که در این دوره سطح آن افزایش معنی‌داری نسبت به قبل داشته است «تمایل بیشتر ساکنان به پس‌انداز» در زمان اثرگذاری تحریم‌ها بوده است؛ این در حالی است که، به گفته سرپرستان خانوار، توان «پس‌انداز کردن» خانواده‌ها در زمان اثرگذاری تحریم‌ها کاهش یافته است.

شکل ۴. وضعیت معرّف‌های کیفیت اقتصادی در شهر آمل
مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۳-۱۳۹۷

رابطه میان ویژگی‌های فردی، اجتماعی، و اقتصادی شهروندان در ارتباط با ابعاد سه‌گانه کیفیت زندگی در بررسی رابطه بین کیفیت اجتماعی، کالبدی، و اقتصادی، به‌عنوان متغیرهای اصلی، که نتیجه تأثیر عوامل چندگانه‌اند و ویژگی‌های پرسش‌شوندگان، از آزمون‌های همبستگی استفاده شد که نتایج آن در جدول ۶ آورده شده است. در این جدول به دور متغیرهایی که با شاخص‌های سه‌گانه کیفیت زندگی رابطه معنی‌داری داشته‌اند خط کشیده شده است. یافته‌ها در جدول ۵ نشان داده است که در شهر آمل و در مقایسه زمان اثرگذاری تحریم‌ها با زمان پیش از اثرگذاری تحریم‌ها متغیرهای فردی رابطه معنی‌داری بیشتری با شاخص‌های کیفیت زندگی داشته‌اند؛ به‌گونه‌ای که در سال ۱۳۹۶ در هر شاخص (اجتماعی، اقتصادی، و محیطی) پنج رابطه معنی‌دار با متغیرهای فردی برقرار بوده؛ درحالی‌که در سال ۱۳۹۳ تعداد این رابطه معنی‌دار برای هر شاخص سه مورد (به غیر از دو مورد در شاخص کالبدی) مشاهده شد. از این رو، می‌توان این‌گونه بیان کرد که به فاصله زمانی نسبتاً کوتاه (چهار سال) بر پیچیدگی‌های عوامل تأثیرگذار بر شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، و محیطی شهر مورد مطالعه و در نتیجه بر پیچیدگی‌های کیفیت زندگی شهر مورد مطالعه افزوده شده است. با مطالعه این رابطه‌های معنی‌دار، نخست می‌توان به این نکته اشاره کرد که در این دوره زمانی موضوع «جنسیت» سرپرستان خانوار اهمیت بیشتری در میزان رضایت شهروندان از کیفیت زندگی یافته؛ به‌گونه‌ای که از میزان رضایت سرپرستان زن از کیفیت زندگی در این دوره زمانی در مقایسه با سرپرستان مرد با شدت بیشتری کاسته شد. مورد دیگر در این زمینه «میزان تحصیلات» سرپرستان خانوار است که با گذر زمان از سال ۱۳۹۳ تا سال ۱۳۹۶ به میزان زیاد از رضایت سرپرستان خانوار با تحصیلات بالاتر کاسته شده است که نشان‌دهنده کاهش تأثیرگذاری «میزان تحصیلات» در این دوره زمانی بر کیفیت زندگی شهروندان بوده است. مورد آخر نیز متغیر «نوع مالکیت» محل اقامت ساکنان است. درحالی‌که در سال آغاز تحقیق نوع مالکیت (شخصی - استیجاری - اشتراکی) تأثیر چندانی در کیفیت زندگی شهروندان نداشته است که نشان از عدم محدودیت زمین و مسکن و تعادل قیمت اجاره‌ها در این شهر داشته؛ اما این متغیر در سال پایانی تحقیق تأثیر شدیدی در زندگی مردم در همه ابعاد گذارده است.

جدول ۶. همبستگی بین ویژگی‌های فردی شهروندان در ارتباط با ابعاد سه‌گانه کیفیت زندگی

نگرانی از تأثیر طولانی مدت تحریم	نوع مالکیت	میزان درآمد	مدت اقامت در محله	بعد خانوار	تحصیلات	سن	جنس	خصوصیات پرسش‌شوندگان	
								مؤلفه‌های کیفیت زندگی	رضایت از کیفیت محیط اجتماعی (سلامت اجتماعی)
۰/۰۱	۰/۰۰۸	۰/۰۳۱	۰/۰۳	۰/۰۹	۰/۰۱۲	۰/۲۸	۰/۰۴	Sig	زمان
-۰/۸۲	-۰/۸	۰/۶۵	۰/۶۴۸	-۰/۲۶۸	-۰/۷۸۸	۰/۱۱۵	-۰/۶۱۲	p-value	اثرگذاری تحریم
-	۰/۰۰۹	۰/۲۵	۰/۰۱	۰/۱۵۴	۰/۱۹۴	۰/۰۲	۰/۳۶۴	Sig	پیش از تحریم
-	-۰/۸۵	۰/۳۷۲	۰/۵۷۴	-۰/۲۴۷	۰/۲۹۹	۰/۶۶۸	-۰/۰۵۸	p-value	رضایت از کیفیت محیط اجتماعی (سلامت اجتماعی)
۰/۰۳	۰/۰۱	۰/۰۴	۰/۰۳۸	۰/۳۵۸	۰/۰۱	۰/۴	۰/۰۴۹	Sig	زمان
-0/74	-۰/۷۲	۰/۶۱۴	۰/۷۱۱	-۰/۲۴	-۰/۶۸۵	۰/۶۸۶	۰/۶۲	p-value	اثرگذاری تحریم
-	۰/۴۳۵	۰/۰۲۴	۰/۰۵	۰/۳۹۴	۰/۴۳	۰/۱۲	۰/۲۷۶	Sig	پیش از تحریم
-	-۰/۰۸	-۰/۶۵۸	۰/۵۸۴	-۰/۱۴۳	-۰/۰۵۷	۰/۲۸۲	-۰/۱۵۸	p-value	رضایت از کیفیت کالبدی
۰/۰۲۷	۰/۰۴	۰/۰۱۹	۰/۵	۰/۰۴	۰/۰۰۲	۰/۴	۰/۰۳	Sig	زمان
-0/76	-۰/۶۲	۰/۸۵	۰/۰۴۵	-۰/۰۶۵	-۰/۸۴۲	۰/۱۲۵	-۰/۷۵۵	p-value	اثرگذاری تحریم
-	۰/۱۹	۰/۰۱۵	۰/۲۵۶	۰/۵۸۹	۰/۰۱۵	۰/۲۸۶	۰/۰۲	Sig	پیش از تحریم
-	۰/۲۴۹	۰/۸۵۷	۰/۱۰۸	-۰/۰۴۸	-۰/۷۲۵	۰/۱۲	-۰/۷۲۳	p-value	رضایت از وضعیت اقتصادی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۳-۱۳۹۷

نتیجه‌گیری

جهانی‌شدن پدیده‌ای است که از سه دهه قبل وارد ادبیات برنامه‌ریزی شده و تعاریف گوناگونی از آن ارائه شده است. اما تاکنون تعریفی جامع، فراگیر، و مقبول همگان حاصل نشده است و هر یک از محققان و صاحب‌نظران با تکیه بر برخی ابعاد گوناگون فرایند جهانی‌شدن، تعریفی خاص از آن ارائه داده‌اند. یکی از مسائل بسیار مهمی که در بحث‌های جهانی‌شدن وجود دارد اثرهای آن بر کیفیت زندگی است و به نظر می‌رسد با سرعت گرفتن پدیده جهانی‌شدن توزیع ثروت و امکانات و به تبع آن کیفیت زندگی مردم در میان مناطق کشورها دستخوش تغییرات اساسی شود. در این پژوهش، با استفاده از نظریه‌های موجود، آثار یکی از شاخه‌های جهانی‌شدن- یعنی تحریم‌ها- بر کیفیت زندگی گروه‌های شهری کنکاش شد. از این منظر، هدف اصلی از این تحقیق مطالعه چگونگی و شدت تأثیرگذاری ابزار تحریم در کیفیت زندگی شهروندان در راستای آگاه‌کردن مدیران و سیاست‌گذاران شهری با شرایط بحرانی تحریم جهت اعمال برنامه‌ریزی‌ها و

سیاست‌گذاری‌های منطقی‌تر و کاربردی‌تر است. هدف راهبردی این مطالعه نیز تبیین ضرورت توجه به متغیر تحریم در شهرهای کشور به‌عنوان یک پیشران مؤثر بر توسعه آتی شهرها ولو به‌عنوان یک پیشران شگفتانه (شگفتی‌سازهای استراتژیک) در قالب متغیرهای فراسیستمی بوده است.

نتایج این تحقیق نشان داده است که در دوره زمانی ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۶ متغیر «تحریم‌های هسته‌ای علیه ایران» در میان سایر رخدادهای اقتصادی، اجتماعی، و سیاسی بیشترین تأثیرگذاری را در کیفیت زندگی شهر آمل داشته است. سایر نتایج حاکی از آن است که مؤلفه‌های کیفیت زندگی در شهر آمل در زمان اثرگذاری تحریم به ترتیب سطح کیفی شامل اجتماعی با میانگین ۲/۸، عوامل محیطی با میانگین ۲/۷، و کیفیت اقتصادی با میانگین ۲/۴ بوده‌اند که همگی در سطحی زیرمتوسط سطح شهر قرار دارند. در مقابل و در بررسی کیفیت زندگی در شهر آمل در سال ۱۳۹۳، به ترتیب عوامل اجتماعی با میانگین ۳/۳، محیطی با میانگین ۳/۲، و کیفیت اقتصادی با میانگین ۳/۱ قرار گرفته‌اند که کیفیتی بالاتر از حد متوسط را نشان داده‌اند. به‌طور کلی، میانگین کیفیت زندگی در سال ۱۳۹۳ برای شهر مورد مطالعه ۲/۶ و در سال ۱۳۹۶ برابر ۳/۲ محاسبه شده است که آزمون T در نرم‌افزار SPSS نشان داده است که کیفیت زندگی در این دو دوره زمانی با یکدیگر تفاوت معنی‌داری داشته‌اند. در این زمینه و با توجه به میانگین‌های به‌دست‌آمده مشخص شد که تأثیر تحریم‌ها در شاخص اقتصادی بیش از دو شاخص دیگر بوده و پس از آن بر مؤلفه اجتماعی و در نهایت بر مؤلفه کالبدی و محیطی تأثیر گذارده است. با توجه به یافته‌های این تحقیق، ذکر این نتیجه نیز ضروری است که کیفیت زندگی بر اساس عامل جنسیت تفاوت معناداری در دوره قبل و بعد از تحریم داشته است و موجب افزایش شکاف و نابرابری میان جنس زن و مرد شده است؛ به‌گونه‌ای که مهم‌ترین متغیر فردی است که تغییرها در آن چشم‌گیر بوده است. از سوی دیگر، نتایج این تحقیق نشان داده است که در سال ۱۳۹۶ نگرانی از آسیب طولانی‌مدت تحریم‌ها بیشترین تأثیر را در شاخص‌های کیفیت زندگی داشته است. با توجه به شاخص‌های انتخابی در این تحقیق، می‌توان این‌گونه نتیجه‌گیری کرد که جهانی‌شدن و وابستگی روزافزون کشورها و مناطق شهری به یکدیگر می‌تواند علاوه بر تأثیرهای مثبت و منفی بر کیفیت زندگی ساکنان در شرایط عادی در برهه‌های حساس تاریخی (از جمله در زمان‌های جنگ و تحریم) منافع شهروندان را حتی در شهرهای میانی به‌شدت تهدید کند. این عامل برای شهرها و کشورهایی که به‌سبب نوع سیاست‌ها و گرایش‌های خود بیشتر در معرض آسیب‌های منطقه‌ای و جهانی قرار دارند مؤثرتر است. از این رو، به نظر می‌رسد ضابطه‌مند کردن روابط و مناسبات بین شهرها و کشورها در فرایند جهانی‌شدن، به‌ویژه در مواقعی که عدم تعادل در این روابط و منافع حاصل از آن وجود دارد، برای حفظ و ارتقای کیفیت زندگی ساکنان شهرها و کشورها امری حیاتی است. در غیر این صورت، ساکنان کشورها و شهرها با دیده تهدید به فرایند جهانی‌شدن خواهند نگریست.

منابع

۱. برهانی‌پور، محمد، ۱۳۸۵، جهانی‌شدن و اثر آن بر توزیع درآمد در ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران.
۲. برکشلی، فریدون، ۱۳۷۵، تحریم بین‌المللی آمریکا و کشورهای جهان سوم، فصل‌نامه علمی - پژوهشی راهبرد، ش ۱۲، ص ۱۲۱-۱۳۸.
۳. بهکیش، محمدمهدی، ۱۳۸۰، اقتصاد ایران در بستر جهانی‌شدن، تهران: نشر نی.
۴. توکل‌نیا، محمدرضا، زاهد مهر، امین، ۱۳۹۰، تحلیل اثر جهانی‌شدن بر شاخص کیفیت زندگی QOL براساس تخمین پنل دیتا برای کشور های صادر کننده نفت، نشریه مطالعات راهبردی جهانی‌شدن، ش ۳، ۱۹-۳۶.
۵. حاتمی‌نژاد، حسین؛ عیوضلو، داود و خزائی‌زاده، فاطمه، ۱۳۹۵، بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی در فضاهای شهری (منطقه ۹ شهرداری تهران)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۸، ش ۲، ص ۳۴۹-۳۶۱.
۶. جمالی، فیروز؛ پورمحمدی، محمدرضا و شریف‌نژاد، جواد، ۱۳۹۰، تأثیر جهانی‌شدن بر سکونتگاه‌های غیررسمی: بازتولید گفتمان نتولیرالیسم در فضاهای حاشیه‌ای شده مطالعه موردی: سکونتگاه‌های غیررسمی کلان‌شهر تبریز، نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی (جغرافیای انسانی)، ش ۳، ص ۱۳۵-۱۵۰.
۷. خادمی، امیرحسین، ۱۳۹۳، سنجش شاخص‌های کیفیت زندگی شهری از دیدگاه شهروندان (مطالعه موردی: شهر آمل)، فصل‌نامه علمی - پژوهشی مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، ش ۶، ص ۱۶۳-۱۸۰.
۸. دریایی، محمدهادی و حق‌پناه، محمود، ۱۳۸۷، تحریم اقتصادی؛ آثار و پیامدها، سیاست‌ها و راهکارها، تهران: انتشارات مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد.
۹. رابرتسون، رولند، ۱۳۸۵، جهانی‌شدن، تئورهای اجتماعی و فرهنگ جهانی، ترجمه کمال پولادی، تهران: نشر ثالث.
۱۰. روحانی، زهرا؛ سواری، حسن و زمانی، سید قاسم، ۱۳۹۳، تأثیر تحریم‌های اقتصادی ملل متحد بر سرمایه‌گذاری خارجی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل، تهران: دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده حقوق. تهران
۱۱. رمضانپور، اسماعیل، ۱۳۸۳، جهانی‌شدن اقتصاد و اثرات آن روی اشتغال، فصل‌نامه علمی - پژوهشی تحقیقات اقتصادی، دوره ۴۰، ص ۱۵۵-۱۷۸.
۱۲. رستمی، علی‌اکبر، ۱۳۸۶، پرونده هسته‌ای کره شمالی و تأثیر آن بر پرونده هسته‌ای ایران، فصل‌نامه علمی - پژوهشی سیاست دفاعی، ش ۵۸، ص ۱۱۷-۱۵۴.
۱۳. رضوانی، محمدرضا؛ متکان، علی‌اکبر؛ منصوریان، حسین؛ ستاری، محمدحسین، ۱۳۸۸، توسعه و سنجش شاخص‌های کیفیت زندگی شهری (شهر نورآباد، لرستان)، فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال اول، ش ۲، ص ۸۷-۱۱۰.
۱۴. زهرایی، مصطفی، ۱۳۷۶، مباحث نظری تحریم اقتصادی، تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.
۱۵. زیاری، کرامت‌اله و رفیعی‌مهر، حسین، ۱۳۹۴، بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی ساکنان مناطق غیررسمی، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۷، ش ۱، ص ۲۱-۳۲.
۱۶. زنگنه شهرکی، سعید؛ گلین شریف‌ادینی، جواد؛ حسن‌زاده، داود و سالاری مقدم، زهرا، ۱۳۹۳، تحلیل فضایی کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی منطقه کلان‌شهری تهران، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۶، ش ۱، ص ۱۷۷-۱۹۶.
۱۷. سوری، احمد؛ سلطانی‌نژاد، احمد و موسوی شفقائی، مسعود، ۱۳۹۲، تأثیر تحریم‌های بین‌المللی بر راهبرد هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی.
۱۸. سبحانی قیداری، حمدالله؛ صادقلو، طاهره و شهدادی، علی، ۱۳۹۴، اثرات جهانی‌شدن بر تغییرات سبک زندگی در نواحی روستایی، فصل‌نامه علمی - پژوهشی مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ش ۴، ص ۱۵۳-۱۸۸.

۱۹. صادقی جقه، سعید، ۱۳۹۵، سرمایه اجتماعی در آیینۀ مذاکرات هسته‌ای و برجام، فصل‌نامه علمی- پژوهشی مطالعات راهبردی، ش ۷۲، ۵۲-۳۱.
۲۰. قالیباف، محمدباقر؛ روستایی، مجتبی؛ رمضانزاد، مهدی؛ طاهری، محمدرضا، ۱۳۹۰، ارزیابی کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: محله یافت آباد)، *انجمن جغرافیایی ایران*، ش ۳۱، ص ۱۶۳-۱۸۴.
۲۱. گل محمدی، احمد، ۱۳۸۱، *جهانی‌شدن و فرهنگ هویت*، تهران: نشر نی.
۲۲. گیدنز، آنتونی، ۱۳۸۴، *پیامدهای مدرنیت*، ترجمۀ محسن ثلاثی، تهران: نشر مرکز.
۲۳. لطفی، صدیقه، ۱۳۸۸، مفهوم کیفیت زندگی شهری: تعاریف، ابعاد و سنجش آن در برنامه ریزی شهری، فصل‌نامه *جغرافیای انسانی*، سال اول، ش ۴، ص ۶۵-۸۰.
۲۴. لطفی، غلامرضا و دادوند، طاهره، ۱۳۸۹، تأثیر جهانی‌شدن بر توسعه اجتماعی با تأکید بر شرایط اجتماعی ایران، فصل‌نامه علمی- پژوهشی *برنامه‌ریزی و توسعه اجتماعی*، ش ۳، ص ۱۷۹-۲۰۲.
۲۵. منوچهری، عباس و جعفری، فیروز، ۱۳۹۳، تأثیر جهانی‌شدن بر حقوق شهروندی در ایران، *دوفصل‌نامه پژوهش سیاست‌نظری*، ش ۱۶، ص ۱۳۵-۱۶۴.
۲۶. محمدی خبازان، محمد؛ صادقی، حسین؛ سبحانی، بهرام و حسن‌زاده، علی، ۱۳۹۴، *اثرات تحریم بر اقتصاد ایران*، رساله برای دریافت درجه دکتری تخصصی رشته علوم اقتصادی گرایش اقتصاد نظری، تهران: دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده مدیریت و اقتصاد.
۲۷. میرزایی، حسین و آقاجانی، حبیب، ۱۳۸۸، تحلیلی بر تأثیر جهانی‌شدن بر بازار کار، فصل‌نامه علمی- پژوهشی *مدیریت بهره‌وری*، ش ۱۰، ص 219-241.
۲۸. مصلی‌نژاد، عباس، ۱۳۹۴، تأثیر سیاست تحریم بر مذاکرات هسته‌ای ایران، فصل‌نامه پژوهشی *ژئوپلیتیک*، ش ۳۹، ص ۱-۳۲.
۲۹. نیکنامی، رکسانا، ۱۳۹۴، سنجش تأثیر کارایی تحریم‌ها: مورد تحریم‌های اتحادیه اروپایی علیه روسیه، فصل‌نامه علمی- پژوهشی روابط خارجی، ش ۲۵، ص ۷-۳۷.
30. Andrews, F. M, Withey, S. B. 2006, *Social indicators of well-being: American's perceptions of life quality*. Plenum Press, New York: USA.
31. Ataev, Nordir, 2013, *Economic Sanctions and Nuclear Proliferation: The Case of Iran*, Thesis in Economic, Central European University, CEU Library. Hungary, Accessed June 2014. http://www.etd.ceu.hu/2013/ataev_nodir.pdf.
32. Axel ,Dreher, Jan-Egbert Stupm, Henrich w. Ursprung, 2006, the Impact of Globalization on the Composition of Government Expenditures: Evidence from panel Data, *CES ifo Working pape*, No. 1755, , PP. 2-45.
33. Bardhan, Pranab, 2006, Globalization and Rural Poverty, *World Development*, Vol. 34, No. 8, PP. 1393-1404.
34. Berkashly, Fereyduun, 1996, International sanctions, America and the Third World, *Scientific Research Journal of Rahbord*, Issue 12, PP. 121-138. (In Persian).
35. Borhani, Mohammad, 2006, *Globalization and its impact on income distribution in Iran*, Master's thesis, University of Tehran, Faculty of Economics University. Tehran. (In Persian).
36. Clark, William, 2000, Environmental Globalization, in: Joseph S. Nye and John D. Donahue (eds.) *Governance in a Globalizing World*, Brookings Institution Press, Washington, D.C.: USA.86-108.
37. Cortright, David, Lopez, George A, 1999, Are Sanctions Just? The Problematic Case of Iraq, *Journal of International Affairs*, , No. 2, PP. 735-755.

38. Daryaei, Mohammadhadi and Haghpanah, Mahmoud, 2008, *Economic sanctions; the effects and consequences*, Policies and Guidelines publication, Tadbir research institutes. Tehran. In Persian.
39. Doxy, Margant P., 1996, *International sanction in contemporary perspective*, 2nd ed. st. Martin,s press, New Yourk, PP. 20-54.
40. Garrett, Geoffrey and Mitchel, Deborah, 2001, Globalization, government Spending and taxation in the OECD, *European journal of political Research*, No. 39, PP. 145-177.
41. George, Linda K, 1980, *Quality of life in older persons: meaning and measurement*, Human Sciences Press, NewYork .USA
42. Giddens, Anthony, 2005, *The consequences of modernity*, translation Mohsen. Triasalesi, Tehran publishing center. Tehran. (In Persian).
43. Goldin, Ian and Reinert, Ken, 2007, *Globalization for Development: Trade, Finance, Aid, Migration and Policy*. The World Bank Press, Washington DC.USA.
44. Golmohammadi, Ahmad, 2002, *Globalization and cultural identity*, Tehran, Nay Publishing. (In Persian).
45. Harpham, Trudy; Blue, Ilona and Goldstein, Grey, 2001, *Healthy city project in developing countries: The first evaluation*, Routledge Press, south bank university, London, England.
46. Hataminejad, Hosein; Eyvazloo, Davood and Khazaizadeh, Fatemeh, 2016, Investigation on the Relation- ship between Social Capital and Satisfaction with Quality of Life in Urban Spaces (Case Study: Region Number 9, Tehran Municipality), *Human Geography Research Quarterly*, Vol. 48, No. 2, PP. 349-361. (In Persian).
47. Hays, Jude; Ehrlich, Sean and Peinhard, Clint, 2005, Globalization Spending and public Support for Trade in the OECD: An Empirical test of the Embedded Liberalism thesis. Cambridge University Press, *International organization, England*, No. 59, PP. 473-494.
48. Hicks, Alexander and Zorn, Christopher, 2005, Economic Globalization, the macro Economy, and reversals of Welfare: Expansion in affluent democracies, 1987-94. Cambridge University Press, *International Organization, England*, 59, 631- 662.
49. Hufbauer, Gary; Schott, Jeffrey and Elliot, Kimberly, 1990, *Economic sanctions reconsidered: History and current policy* (2nd edition.). Peterson Institute for International Economics Press, Washington, DC..USA.
50. Hufbauer, Gary; Schott, Jeffrey; Elliot, Kimberly and Oegg, Barbara, 2007, *Economic Sanction Reconsidered*, 3rd edition. Peterson Institute for International Economics Press, Washington, DC. .USA.
51. Jahn, Detlef, 2006, Globalization as "Goltons Problem". The Missing Link in the Analysis of Diffusion Patherns in Welfare state Development. Cambridge University Press, *International Organization, England*, No. 60, PP. 401-431.
52. Jamali, Firooz; PurMohammadi, Mohammad Reza and Sharif Nejad, Javad, 2014, Impact of globalization on informal settlements: reproduces the discourse of neoliberalism in marginal areas Case Study: Tabriz informal settlements. *Quarterly Journal of Human Geography*, Issue 3, PP. 135-150. (In Persian).
53. Jieming, Zhu, 2002, Globalization and its impact on Singapore's industrial landscape, *Journal of Habitat International*, Vol. 26, PP. 170-187, sage Publications,Inc
54. Keohane, Robert and Nye, Joseph, 2000, Introduction, In J. S. Nye and J. D. Donahue (eds.) *Governance in a Globalizing World*, Washington D.C. .USA.: Brookings Institution Press: 1-44.
55. Khademi, Amirhossein, 2013, Measurement of quality indicators of urban life from the perspective of citizens (Case study: Amol), *Journal of Urban and Regional Studies and Research*, Issue 23, PP. 163-180. (In Persian).

56. Landman, Oliver, 2000, *Globalization and Unemployment: wages unemployment, and globalization: A tale of conventional wisdoms*, Springer Press, USA. 165-191.
57. Latifi, Gholamreza and Dadvand, Tahereh, 2010, The impact of globalization on social development with an emphasis on social conditions. *Journal of Planning and Community Development*, Issue 3, PP. 179-202. (In Persian).
58. 10-Lambiri, Dionysia, Biagi, Bianca, Royuela, Vicente, 2006, Quality of life in the Economic and urban Economic Literature, *Social Indicators Research*, Vol. 84, No. 1. PP. 1-25.
59. Manouchehri, Abbas and Jafari, Feroz, 2014, The impact of globalization on civil rights in Iran, *Journal of Theoretical Politics*, No. 16. PP. 135-164. (In Persian).
60. Marginson, Simon, 1999, After globalization: Emerging politics of education, *Journal of Education Policy*, Vol. 14, No. 1, PP. 19-31.
61. Mayre, Dowell, 1987, Community-Relevant Measurement of Quality of life a focus on local trends, University of texas at Austin, *Urban affairs Quarterly*, Vol. 23, No. 1, PP. 110-130.
62. Mirzaee, Hosein and AghaJani, Habib, 2009, Analysis of the impact of globalization on the labor market, *Productivity Management Quarterly*, Issue 10, PP. 219-241. (In Persian).
63. Mohammadi Khabazan, Mohammad; Sadeghi, Hossein; Sahabi; Bahram and Hasanzadeh, Ali, 2015, *The effects of sanctions on the Iranian economy*, Thesis for a doctorate in economic science orientation Theoretical Economics, Tarbiat Modarres University, Faculty of Management and Economics. Tehran. In Persian.
64. Montiel, Hector, 2012, *Globalization: Approaches to Diversity*, BoD – Books on Demand Publish, England, PP. 60-120.
65. Mosallanejad, Abbas, 2015, The impact of sanctions policy on Iran's nuclear negotiations, *Geopolitical Quarterly*, Issue 39, PP. 1-32. (In Persian).
66. Naghavi, Alireza and Pignataro, Giuseppe, 2013, Theocracy and Resilience against Economic Sanction. *SSRN Journal Prepared for the international Symposium: sanction and the Iranian Political Economy*, No. 10, PP. 21-39.
67. Niknamy, Roxana, 2015, Measuring the efficiency of sanctions: EU sanctions against Russia, *Foreign Relations Quarterly*, Issue 25, PP. 7-37. (In Persian).
68. Norris, Pippa, 2000, *Global Governance and Cosmopolitan Citizens*, Brookings Institution Press, Washington D.C. USA.
69. Nossal, Kim Richard 1989, International sanctions as international punishment, *International Organization*, Vol. 43, PP. 301-322.
70. Orbeta, Aniceto, 2002, *Globalization and employment: the impact of trade on employment level and structure in the Philippines*, PIDS Discussion Paper Series, No. 2002-04, Philippine Institute for Development Studies (PIDS) Publication. Philippine .1-28.
71. Ramezanpoor, Ismail, 2004, Economic globalization and its effects on employment, *Economic Research Journal*, Vol. 40, PP. 155-178. (In Persian).
72. Robertson, Roland, 2006, *Globalization, social and cultural world theories*, translations Kamal poladi, Sales publication, Tehran. In Persian.
73. Rodrik, Dani, 1997, *Has Globalization on Gone Too Far?*, Peterson Institute for International Economics Press, (Washington , DC). USA.
74. Rohani, Zahra; Savari, Hassan; Zamani, Sayyed Ghasem, 2014, *United Nations economic sanctions on foreign investment, a master's thesis in international law*, Tarbiat Modarres University, Faculty of Law. (In Persian).

75. Rostami, Aliakbar, 2007, North Korea's nuclear program and its impact on Iran's nuclear case, *Iranian Defense Policy*, No. 58, PP. 117-154. (In Persian).
76. Sadeghi Jegha, Saeed, 2016, Social capital in the mirror and Brjam nuclear negotiations, *Strategic Studies Quarterly*, Issue 72, PP. 31-52. (In Persian).
77. Schulze, Günther, Heinrich, Ursprung, 1999, Globalization of the economy and the nation state, *The world Economy*, Vol. 22, PP.295-352.
78. Singh, Parlo, 2004, Globalization and Education. Educational theory, *Wiley Online Library*, Vol. 54, No. 1, PP. 103-115.
79. Schalock, R.L ,2004, The concept of quality of life: what we know and do not know, *Journal of intellectual disability research*, No 43, 121-139.
80. Smith, Claire and Levermore, Gorg, 2008, Designing urban spaces and building to improve sustainability and quality of life in a warmer word, *Energy Policy*, Vol. 36, No. 12, PP. 4558-4562.
81. Sobhani Gheidary, Hamd-allah; Sadeqhlou, Tahereh and Shahdadi, Ali, 2015, The effects of globalization on lifestyle changes in rural areas, *interdisciplinary studies in the Humanities*, Issue 4, PP. 153-188.
82. Suri, Ahmad; Soltani Nejad, Ahmad and Mousavi shafaei, Masoud, 2013, *The impact of international sanctions on the Islamic Republic's nuclear strategy, international relations graduate thesis*, Tarbiat Modarres University, Faculty of Humanities. Tehran. (In Persian).
83. Tanzi, Vito, 2004, Globalization and the need for Fiscal Reform in Developing countries, *Journal of Policy Modeling*, Vol. 26, No. 4, PP. 525-542.
84. Tseblou, George, 1990, Are sanction effective? A Game theoretic analysis, *The Journal of Conflict Resolution*, Sage Publications, Vol. 34, No. 1, PP. 3-28.
85. Ulengin, Burc; Fusun, Ulengin and Umit, Guvenc, 2001, A multidimensional approach to urban quality of life: The case of Istanbul, *European Journal of Operation Reasrch*, No. 130, PP. 274-361.
86. Van poll , Ric, 1997, *The pevceived Quality of urban Environment A multi- attribute evaluation*, University of Groningen Press, Netherlands.
87. Walterskirchen, Wald, 1999, *The Relationship Between Growth, Employment and Unemployment in the EU*, Austrain Institute Of Economic Research Press, Vienna. Austria.
88. Waltz, Kenneth N, 2012, Why Iran Should Get the Bomb Nuclear Balancing Would Mean Stability, *Foreign affairs (Council on Foreign Relations)*, Vol. 91, No. 4, PP. 2-5.
89. World Bank, 2006, *World Development Indicators*. The World Bank press, Washington DC.
90. Zahraei, Mostafa, 1997, *Theoretical economic sanctions*, the State Department's Institute Press, Tehran In Persian.
91. Zangane Shahraki, Saeed; Galin Sharifdini, Javad; Hassanzadeh, Davood; Salary Moghadam and Zahra, 2014, Avaluation of the Quality of Life in Informal Settlements, Tehran Metropolitan (Case Study: Islamabad Salehabad), *Human Geography Research Quarterly*, Vol. 46, No.1, PP.177-196. In Persian.
92. Ziari, Keramatollah and Rafiee Mehr, Hossein, 2015, Assessment of the Factors Affecting Quality of Life in Informal Settlements(Hesar, Hamedan), *Human Geography Research Quarterly*, Vol. 47, No. 1, PP. 3-21. In Persian.